

JAUME FUNES

ESTIMA'M

QUAN MENYS

HO MEREIXI...

PERQUÈ ÉS

QUAN MÉS HO

NECESSITO

**UNA GUIA PER A PARES I MESTRES
D'ADOLESCENTS**



JAUME FUNES
ESTIMA'M
QUAN MENYS
HO MEREIXI...
PERQUÈ ÉS
QUAN MÉS HO
NECESSITO

**UNA GUIA PER A PARES I MESTRES
D'ADOLESCENTS**

PRIMERA EDICIÓ: MAIG DEL 2018
© JAUME FUNES, 2018
© COLUMNA EDICIONS, LLIRES I COMUNICACIÓ, S.A.U., 2018
AV. DIAGONAL, 662-664 - 08034 BARCELONA
ISBN: 978-84-664-2379-3
DIPÓSIT LEGAL: B. 7.833-2018
FOTOCOMPOSICIÓ: LaSede
IMPRES A CPI (Barcelona)

www.columnaedicions.cat

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 92 272 04 47).

Tots els drets reservats.

Índex de continguts

Introducció: Ara, també et necessito 13

Et desesperes, però ho fas bé	15
Oblida els manuals d'autoajuda	16
La incertesa rejoyeneix la maduresa	17
Un amor encara més incondicional i necessari	18
Recordem primer el que cal i el que no cal esperar d'ells i elles	19
Una proposta de pedagogia i ètica adolescent	20
De l'escola a la salut, o viceversa	21
Resum, testimoni, testament	22

9

I. La feina de conviure amb els adolescents 25

A. Sembla que ha entrat en una altra dimensió 27

De qui estem parlant	27
El triangle de les adaptacions adolescents	36
Un cos amb peces que no encaixen	37
Adolescents per dins	41
Inevitablement són una combinació de diferències	58
Un apunt sobre la identitat	67
Els adolescents de la societat digital	71

B. Desconcerts, hostilitats i angoixes 81

Bellugadors de cadires i tranquil·litats adultes	82
Les mirades que acullen	83
Un llarg catàleg de lectures oposades	84
El discurs oficial sobre l'adolescent i la seva educació	86
Volem confiar que es portaran bé	88
Tot és condicional. Tot condiciona. Tot està en obres	90

C. Però com s'educa aquests adolescents?	91
Les raons per intervenir en les vides adolescents	92
Algunes necessitats adolescents	93
Però, què és normal?	96
Els cinc verbs a conjugar per comprendre l'adolescent	98
Sobre les preguntes de despatx i del sofà de casa	101
Quatre formes de generar influència educativa	108
Educar vol dir acompanyar	112
Els adults que necessiten i accepten han de ser propers i positius	123
L'adolescència ja no és una etapa educativa per a la tutela	129
D. No és qüestió de psicologia, sinó de valors	141
Com apareix l'ètica	141
Les preguntes i la felicitat	148
Suggeriments ètics per a les vides en digital	156

10

E. Els adolescents de les altres famílies	163
--	------------

II. Propostes per gestionar algunes preocupacions **175**

A. Quan la protecció ja no serveix i han d'aprendre a gestionar els riscos	179
Un petit resum del que fins ara hem llegit	179
Posem ordre a les nostres preocupacions	180
L'adolescent arriscat	186
Del dret a arriscar-se al dret a protegir-se	192
Assabentar-se dels plaers, dels riscos, dels costos de les decisions	197
B. L'escola inevitable, a vegades incompatible	199
Adolescents a l'escola	199
Adolescents que creixen i aules en canvi permanent	201
Títols, saviesa o felicitat. Una elecció difícil	203
Aprendre en una escola adolescent	211
Ningú té clares les raons per anar a classe	221

C. Al final, han de ser persones «equilibrades»	225
Preocupar-se per la salut mental	225
Quan sembla que tenen problemes i no sabem què fer	229
Sóc un desastre però no estic boig	234
Algunes idees sobre allò que val la pena fer	242
D. De l'abúlia social a la «radikalitat»	247
Els reptes d'educar per entendre el món	
i no abandonar la voluntat de canviar-lo	247
Com voldríem que fossin quan siguin joves?	254
Epíleg: dels encants a les necessitats	263

Et desesperes, però ho fas bé

Fins ara has estat una mare, un pare raonable. Des que el fill o la filla van aparèixer a la teva vida han passat anys i has tingut cura d'ells. No sense dificultats, però amb molts moments d'infinita satisfacció, has estat una font permanent de seguretat, has fet possible la constant vivència de sentir-se estimats, has representat la principal font d'estímuls i oportunitats educatives de la seva vida. Ara, a punt d'entrar, plenament dins o sense acabar de sortir d'això que en diuen adolescència, et sents estrany. Sembla que ja no és així, que ja no exerceixes cap d'aquests papers que et feien sentir-te bon pare, bona mare. Però no és cert. Tot allò continua igual.

També és cert que ara quasi tot és (si més no en les formes) totalment diferent. Val la pena que siguem conscients que la tensió o la frustració educativa que, de tant en tant, ens envaeix molt poques vegades equival a estar fent-ho malament ni a haver-nos equivocat abans. Igualment, val la pena descobrir que ara convivim amb personatges contradictoris (en permanent contradicció personal) i tot pot ser cara o creu o les dues coses alhora.

15

És possible que siguis un lector que ha obert aquestes pàgines no perquè fas de mare o pare sinó estimulat per les teves inquietuds professionals, com a educador o educadora, com a «profe» d'adolescents. Perquè fa anys que estàs amb ells i elles i vols contrastar, actualitzar el teu «saber estar» al costat dels adolescents. O perquè tot just t'estrenes a l'aula o a un altre espai educatiu i no vols començar fent cas del catastrofisme dels professionals cremats que t'alerten sobre la feixuga inutilitat de la teva tasca. Espero que aquesta lectura et serveixi, si més no, per reforçar el teu convenciment que tota persona adulta que s'acosta a la vida d'un adolescent pot arribar a ser una oportunitat educativa significativa. En part, tots nosaltres som com els adults significatius que van estar al nostre costat quan érem adolescents descobridors de la vida.

Oblida els manuals d'autoajuda

En educació els manuals, de receptes o d'autoajuda, no són gaire útils. Tot infant requereix adults oberts que –equivocant-se– van descobrint com podem fer-ho bé. Educar sí que comporta parar-se a mirar-los, descobrir les seves felicitats i els seus patiments, trobar els seus arguments, tractar de trobar respostes des de la nostra pròpia humanitat d'adults amb capacitats i competències limitades. Sempre he desconfiat dels que etiqueten i recepten. Educar sense cridar, a partir de l'autoestima, en plena natura, en harmonia familiar, posant normes a dojo, etcètera. No existeix cap manual de bon pare o bona mare i tothom ho és en la mesura que no «passa» dels seus fills i, a estones, es para a pensar com pot fer-ho millor, a recordar que les seves vides adultes i les dels fills van lligades.

- 16** Un manual que expliqués com es fa per ser un bon pare per aconseguir un bon adolescent seria un autèntic super-vendes. Òbviament, aquest no ho és. Però tampoc he escrit per dir al lector que estigui tranquil, que, faci el que faci, tot anirà bé. No. No val qualsevol manera d'educar els adolescents, i algunes formes de fer-ho (més aviat de no fer-ho) generen desastres.

Tampoc vull, de cap manera, que consideris aquestes pàgines com una mena de protocol per avaluar-te, per saber si formes part del grup dels bons pares. És absurd que et doni recomanacions sense tenir present que no s'educa igual el divendres saturat que el dimarts relaxat. Sense recordar que per mantenir la calma no deixa de ser necessari haver tingut un dia amb l'estrès sota mínims. Sense considerar que, potser, el dia que el nostre adolescent ens posa en crisi nosaltres ja feia uns quants dies que estàvem en aquesta situació. Però tampoc vull renunciar a explicar-te que nosaltres som els adults i els que, inevitablement, hem de tractar de mantenir o crear els moments de calma, reconstruir les relacions... tot descobrint la cara positiva de la seva nova manera de ser.

La incertesa rejuveneix la maduresa

Si tens un adolescent (o uns quants, a casa o a classe) en la teva vida, tens un inquietador permanent. El seu vitalisme quotidià canviant, les seves permanents inseguretats, experimentacions, interrogacions, contradiccions, fan que la teva vida «madura» passi a tenir altes dosis d'apassionada incertesa. És raonable que et preguntis si ho estàs fent bé, que tractis de trobar noves fórmules, que et protegeixis de les preocupacions fent servir les receptes que fins ara et servien, que et costi no preocupar-te per possibles problemes futurs, tot i que res indica que hagi de ser així.

Ara eduques adolescents dinàmics i canviant, però, a sobre, ho has de fer en un món acceleradament canviant. Cada generació d'adolescents s'ha dedicat a fer d'adolescent en un entorn dominat per la necessitat de ruptura amb el món dels seus adults. Tot pare, mare, educador actual, pot recordar la seva adolescència com una meravellosa etapa de tensions múltiples (estètiques, musicals, ideològiques, etc.) amb els adults que l'envoltaven. Tanmateix, avui vivim ruptures més accelerades en un món més accelerat en el qual, moltes vegades, hem d'educar desconeixent bona part dels mons que descobreixen els nostres adolescents. No és el mateix, per exemple, educar la sexualitat de qui ha vist revistes de senyores i senyors que la de qui, als quinze anys, ja té un imaginari sexual amb algunes dosis de vídeo porno. No és el mateix educar en valors a partir dels teus models adults que tenir en compte les contradiccions i les oposicions de valors que poden trobar, amb un simple clic, en un món digital i en xarxa.

Avui en dia, nosaltres eduquem també descobrint, provant, temptejant. Igual que fan ells i elles per conèixer el món on són o on volen arribar a ser. El que no podem fer és deixar-nos dominar per la por del desconegut. Tractar de construir mons acotats que preservin els nostres fills i filles d'influències descontrolades. Nosaltres, persones adultes,

som per a ells i elles el món segur, però no el món tancat d'abans. Som una espècie de seguretat oberta d'adults que sempre estaran disponibles si apareixen les crisis (una mena de cau de serenor on es pot tornar), disposats a deixar-se ensenyar per ells si cal, que podem aportar idees i emocions per interpretar el que descobreixen i viuen. Adults del grup familiar entre altres adults. Més angoixats uns, més contextualitzadors d'altres. Tots formant una mena de xarxa de disponibilitats.

Un amor encara més incondicional i necessari

18

«Potser no ho mereixo, però just ara necessito que m'estimis». Aquesta idea que dóna origen al títol¹ del llibre vol recordar justament l'ambivalència de la relació de les persones adultes amb els i les adolescents. La tendència d'alguns adults (de tothom en algun moment) és pensar que ja són grans, i, vista la tendència a la «bronca» que sovint manifesten, cal deixar-los créixer sense intrusions, sense que alterin la nostra vida perquè ja «madraran». Mentre intentem no passar d'ells, alhora, hem de recordar i descobrir que sota la duresa expressiva emeten missatges ocults per continuar sentint-se estimats, conservar de formes diferents a les de la infantesa la seguretat de qui –tot i les necessàries ruptures– sap que té adults disponibles, en la proximitat adequada.

Com recordarem en diferents moments al llarg del text, som adults que tracten de ser útils en les vides d'uns personatges que contínuament ens repeteixen: «Ho sé tot, tranquil, que jo controlo, a mi no em passarà». I, per poder aconseguir-ho, haurem d'assumir que els ajudem a aprendre, sense haver de reconèixer prèviament que no saben i sense que, quan han après, ho reconeixin i ens donin de manera explícita la raó o les gràcies. No tothom

1 Atribuïda al Dr. Jekyll en la novel·la de Robert Louis Stevenson *L'estrany cas del Dr. Jekyll i Mr. Hyde*.

accepta aquest anar passant al darrere de l'aparador, ajudar de manera callada a descobrir, deixar que t'ensenyin allò que tu també vas descobrir fa dècades.

No sempre som conscients de la batalla que mantenen per demostrar que són ells i elles, singulars i únics, i no el nen o la nena que eren sota la nostra tutela. Trobar la seva forma de ser lliures sense sentir en cap moment que estan sols. Viure l'adolescència és aventurar-se sense sentir en cap moment que els teus adults t'han deixat sol. També en l'adolescència educar és estimar incondicionalment, enmig de permanents rebots, malgrat que, amb to de provocació, et demanen amb crits de silenci que no els deixis, que encara et necessiten.

Recordem primer el que cal i el que no cal esperar d'ells i elles

19

Aquest llibre pot ser llegit en qualsevol ordre. Algunes idees clau es trobaran sistemàticament repetides i aplicades a situacions diverses. Té dues grans parts. La primera intenta resumir reflexions i criteris per conuiuie activament i positivament amb els nois i noies adolescents. La segona és una aplicació pràctica a quatre grans preocupacions adultes. No són les úniques, però sí, al meu parer, les que acumulen més incerteses educatives.

Les primeres pàgines intenten resumir les adolescències. Són una proposta per posar-nos d'acord en el tema, no atribuir al fet de ser adolescents allò que no té res a veure amb ells i elles, no oblidar en quina apassionant etapa es troben. Una proposta per acordar el que podem esperar d'ells i elles i allò que, en aquest període de la seva vida, és simplement impossible. Com que ens recorden sovint que són adolescents, nosaltres hem de resumir allò que veritablement és fruit de la seva condició i allò que no passa d'intent justificatiu de la seva conducta per si cola. Respon a la idea de saber llegir les adolescències i esbrinar els perquès

dels seus comportaments. No està escrit perquè en sàpigues més sinó perquè els puguis comprendre millor. Resumeix el principi educatiu que cal comprendre la seva lògica, els seus arguments, sense que aquesta comprensió signifiqui justificar, donar per bo el que fan.

El segon capítol està destinat a parlar de nosaltres, de les persones adultes en relació amb els adolescents. Resumeix els desconcerts educatius que ens provoquen, però també les hostilitats que generen. Intenta posar ordre en les tensions i les reaccions adultes, sempre més pròximes a veure problemes que conductes d'afirmació adolescent. Com que és impossible parlar d'adolescents sense referir-nos a les angoixes adultes, es fa un primer apunt sobre els riscos i la passió per experimentar.

20 Una proposta de pedagogia i ètica adolescent

Aclarit, parcialment, qui són i on ens col·loquem, tracto de resumir la «pedagogia» adolescent, l'educació en clau adolescent, les regles elementals de les relacions d'influència. En aquest capítol provo de resumir i posar en ordre allò que he après en quatre llargues dècades d'educar adolescents estant al seu costat, però també fent de pare d'adolescents i ara d'avi d'adolescents. No. No hi poso les receptes. Tan sols ordeno el que, resumint, he viscut com a útil i el que sé que té una alta probabilitat d'arruïnar adolescències.

Acabo aquest grup de capítols parlant d'ètica. Al meu parer, un dels nostres errors en pensar com educar els adolescents és considerar que es tracta tan sols de pedagogia o de psicologia. Però no es poden educar adolescents que somnien permanentment a ser feliços sense valors. Com que no és fàcil fer-ho, he escrit sobre l'ètica evolutiva. Sobre com es pot ajudar a descobrir, per exemple, que la felicitat pròpia depèn de la felicitat dels altres.

Com que els grups familiars són molt diversos, he dedicat unes pàgines (una mena d'apèndix) a les situacions adolescents de nois i noies en famílies no heteroparentals. He fet un petit apunt sobre les adolescències i les ruptures. He mirat de resumir les tensions d'identitat adolescents quan les filiacions són d'origen adoptiu.

De l'escola a la salut, o viceversa

La segona part del llibre la conformen quatre capítols de «consells aplicats». Tracto de facilitar al lector suggeriments en relació amb quatre grans preocupacions adultes. En primer lloc tornem a la gestió dels riscos, a com educar per ser persona en una societat de risc, en un moment de la vida en què serveix de molt poc intentar protegir.

En el nostre imaginari adult domina la idea que el bon adolescent és el bon estudiant. Més enllà de les preocupacions per la continuïtat dels estudis, pels títols o per la construcció del futur, a tots ens preocupa (ens hauria de preocupar) que siguin adolescents cultes. Però haurem de resoldre el dilema de per què cal anar a l'institut quan la vida té altres atractius.

21

No he volgut fugir de la salut mental. Més enllà de l'obsessió (entre professionals, però també entre pares i mares) per considerar tot comportament estrany (què no és estrany per als adults en plena adolescència?) entre la patologia, he volgut compartir les preocupacions pels adolescents que pateixen i fan patir. He tractat de resumir les ajudes útils i les necessàries esperes, les dificultats objectives per ajudar adolescents que no volen ser ajudats i afirmen no tenir cap problema.

Com que tot bon adolescent fa preguntes impertinents i com que no els podem deixar sense respostes, dedico les últimes pàgines a com provocar que s'interessin pel

món en què viuen. No basta que aprenguin a viure entre riscos, que siguin raonablement cultes, que estiguin moderadament equilibrats. Necessitem fer possible que l'adolescència no sigui el temps per consolidar-se com a dependents del mercat, fidels a diferents dogmes, aliens a com s'organitza la societat.

Resum, testimoni, testament

22

Aquest llibre no és una petita enciclopèdia sobre l'adolescència. Sí que pot ser considerat un resum personal sobre allò que considero més important, i que pot ser més útil als adults que envolten l'adolescent. Des que el 1981 vaig publicar *Psicologia del preadolescent*² fins a *Educar adolescents... sense perdre la calma*,³ del 2016, he escrit centenars d'articles i molts altres llibres relacionats amb els diferents mons adolescents. Ara, intento fer un resum que sigui moderadament útil, que mantingui desperta la necessitat de construir mirades en positiu i adapti la comprensió educativa de l'adolescència a un món en canvi permanent, en què els nois i noies adolescents ocupen les primeres posicions renovadores.

Tot i que poques vegades els citi, aquestes pàgines resumeixen veus adolescents. Com sempre, he escrit havent estat al seu costat, observant, escoltant, preguntant. Dono testimoni de les seves capacitats, les seves angoixes, les seves incomprendions. Suggerixo com hauríem de ser i estar els adults que reclamen per dins i rebutgen per fora. És un llibre que tracta de cercar sempre les seves perspectives (per entomar-les i per ampliar-les). Com deia el gran amic desaparegut, en Carles Capdevila, «Funes convida a pensar –abans i després– sobre la relació amb els adolescents de casa. Inspira en lloc d'alliçonar.

2 Fernández, L.; Funes, J., i Pellicer, A. (1981): *Psicologia del preadolescent*. Edicions 62.

3 Funes, J. (2016): *Educar adolescents... sense perdre la calma*. Eumo Editorial.

I combina les ganes d'entendre'ls amb la necessitat de ser exigents amb ells però alhora autocrítics amb l'oferta que els dona la societat, l'institut i la família».⁴

Aquestes pàgines també poden ser considerades una mena de testament personal. Esdevenir una mena de referent intel·lectual sobre els adolescents també és perillós. És bo deixar pas a unes altres mirades. Com jo mateix escrivia a la columna quinzenal del suplement del diari *Ara* «Criatures»,⁵ «Sento el perill de convertir-me en l'expert etern que acaba traint els seus propis principis, que oblida el perill de l'edat. Els adolescents no necessiten la vella mirada espantada que un dia o altre apareixerà, sinó la de qui transmet amb els ulls una permanent esperança. No vull provocar angoixes sobre la novetat, sobre el món acceleradament canviant en què estan immersos, tan sols perquè se m'ha esgotat la dosi de curiositat. Necessiten adults que ajudin a construir seguretats entre les onades que van i vénen. És molt fàcil llegir, pensar, argumentar –sovint inconscientment– fent servir l'experiència adulta. Però donar consells no pot ser mai pretendre que l'adolescent assumeixi sense discutir els teus propis arguments carregats de vetusta saviesa. No vull agostar cap desig de saber, impedir cap pregunta impertinent, fonamentar cap dogma. Ells i elles necessiten adults que poden envellir amb el dubte, que no reparteixen seguretats».

23

Alguna vegada he estat interrogat sobre com era possible que fes més de quaranta anys que suportava adolescents. He de dir que amb ells i elles he viscut drames i impotències, però d'ells i elles he après cada dia. Des d'abans de la dura època de l'heroïna fins a l'accelerat món d'internet, sempre he hagut de descobrir i renovar la meua manera de veure la pròpia vida com a manera de descobrir la

4 Capdevila, Carles (2016): «Keep calm & llegeix Jaume Funes». *Ara*, 25 de novembre de 2016.

5 Funes, J. (2017): «Fill dels "Cheroquis"». *Ara* («Criatures»), 1 de juliol de 2017.

seva. Si viure amb un adolescent sempre és «entretingut», treballar amb ells i elles sempre és estar de permanent actualitat. Crec que aquest serà el meu darrer llibre sobre els encantadorament insuportables adolescents.